

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

173

SAYI 173

YIL XV

MART 1977

BİBLİYOGRAFYA :

ÜZERİNDE ÇOK DURULACAK BİR ANA ESER*

1976 yılının son günlerinde yayınlanan bir eser, müteakip ciltleri de çıktık-tan sonra, öyle sanıyoruz ki uzun sene-ler adından söz ettirecek ve kültür tari-himiz bakımından bir ana kaynak olabi-lecektir.

Böyle bir işe girişebileceğini önceden aklından geçirmeyen, başlangıçta sadece malzeme toplayan Burhan Oğuz, netice itibarıyla bu kitap üzerinde 25 yıla yakın bir zaman çalışmıştır. Eserin yazarı ön sözünde, amatörce işe koyulduğunu, bun-dan dolayı kitabının sentez vasfından mahrum kaldığını (s. 7) yazıyorsa da gerçek bundan hayli farklıdır.

928 büyük sayfa ve 45 resimden mey-dana gelen bu hacimli eserde kısa bir önsöz (s. 7-10)'den mevzuunun izahına çalışılmaktadır. Elimizdeki cildin Beslenme Teknikleri (s. 315-854) kısmını, bu cildi bağlarken (s. 855-906) sâdece bu cilde âit bir netice veya son söz takip et-mektedir. Bu cildin sonunda yer alan kı-sa Bibliyografya (s. 907-925) ise başın-da "kısa" kelimesi yazılmasa hakikate daha yakın olurdu.

Yukarıda ana hatlarını verdiğimiz bu kitabın yazarı olan Burhan Oğuz, aslında mesleğinde gerek nazari, gerek pra-tik bakımdan çok başarılı bir makine mü-hendesidir. Ancak Oğuz, memleketimizde kariyer akademik seviyesinde dahi pek nâdir rastlanan kültürlü bir insandır. Üç ana Avrupa diline hakkıyla vâkıf olup, bunlardan Fransızca ve İngilizceyi ilmi bir lisanla bile kolayca yazabilmekte, ay-rıca Osmanlıca'yı ve Divan Edebiyatını iyi hazmetmiş bulunmakta, nihayet Hun-ca'yı da rahatça kullanabilmektedir.

Yazar, uzun yıllar Anadolu'da dolaş-mak fırsatını bulan ve bunu hakkıyla de-ğerlendirmesini bilen bir insan olması hasebiyle, kitaplardaki nazari bilgilere ampirik ve pratik tecrübelerini de ekle-yerek, aradaki boşlukları doldurmakta başarılı olmuştur. B. Oğuz, yerli ve ya-bancı çeşitli ilim adamlarının kitap ve makalelerini birer birer elden geçirmek suretiyle Anadolu'nun tarih, dil, teknik, inanç ve âdetlerini, en eski devirlerden başlayarak bir bütün halinde incelemeğe çalışmıştır. Daha açık olarak ifade et-mek gerekirse, Oğuz, Anadolu'nun en es-ki devirleriyle uğraşan yerli ve yabancı tarihçilerin araştırmalarıyla, orta, yeni ve yakın çağlarla iştigal eden ilim adam-larının görüşlerini birbirine ekleyerek bir bütün haline getirmeğe çalışmakla da yetinmemiş, kendi gördüklerini ve bul-duklarını mevcut ile birleştirip bir ter-kip (sentez) meydana getirmiştir.

Yazar, aslında - kendisinin de ka-bul ettiği gibi - böyle çok büyük bir işe girişirken, tabiiyle bir takım büyük yanlışlıklara düşmeyi veya yer yer hata-lı hükümlere varmağı da göze almıştır. Hattâ daha ileri gidilerek, müellifin za-man zaman peşin hükümlerle hareket et-tiği veya lüzumsuz istidlâllere vardığı kolaylıkla iddia olunabilir. Ama muhak-kak olan bir şey varsa, o da, bu kitabın önümüze bir takım yeni ufuklar açmış olmasıdır.

(*) Burhan Oğuz, **Türkiye Halkının Kül-tür Kökenleri, Teknikleri, Müesseseleri, İnanç ve Âdetleri, I, Giriş - Bes-lenme Teknikleri, İstanbul, 1976** (fi-yatı 350 lira).

Mücerret denilebilecek bir mevzu ve yeni bir tez ortaya atması bakımından bu eseri, pek âlâ F. Köprülü'nün *Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine te'siri* ile H - A. Kahane ve A. Tietze'nin *The Lingua franca in the Levant*'i ile kıyaslayabiliriz. Elimizdeki eseri bir tek makalede gözden geçirmenin güçlüğüne dikkat nazarına alarak şimdilik yalnız 19 - 312 sayfalar arasında yer alan "Giriş" kısmı ile "Kısa Bibliyografyası" üzerinde duracağız.

Bizce, yazar, "Giriş" adı altında topladığı kısmı ikiye ayırıp, daha ziyade kültüre ve kültürün tarifine ağırlık verdiği sayfaları (s. 19-60) "Giriş" olarak kabul edebiliriz. "Giriş" in 61-312 sayfalar arasını "Anadolu'nun tarihine umumî bir bakış serlevhası altında toplayabilir, bu kısımda da bir takım yan başlıklarla kitabını daha tasnifli ve daha kolay faydalanılabilir bir hale getirebilirdi.

Bundan sonra kitabın umumî olarak gözden geçirilmesine başlayabiliriz. Burada hemen belirtmek isteriz ki, Oğuz'un vardığı birtakım hükümlerde tamamiyle kendisiyle beraber olduğumuz gibi, bâzılarında da sayın yazardan tamamiyle farklı fikirler taşıyoruz. Bunların belli başlıklarını şöylece sıralayabiliriz.

B. Oğuz, müslümanın domuz eti yemediğini (s. 22) yazarken, Türklerin müslüman olmadan önce de domuz eti yemedikleri ve domuzdan daima uzak durdukları³ hususundan habersiz görünüyor. Yazar, Osmanlı devrinde idareci sınıfın Osmanlı olduğundan (s. 36) söz ederken, bu idarecilerin buldukları seviyeye herhangi bir aristokraziye dayanmadan bazan bir, bazan iki göbek önce o halkın tam içinden çıktığını nedense dikkat nazarına almıyor.

Müellifin, Anadolu'nun dinî taassup-tan tamamen uzak olduğu ve her türlü gelişmeye hazır bulunduğu (s. 41) görüşüne ise tamamiyle katılırız. Eserde, Türk ordusunun, bilhassa vatanını sa-

vunmada, çok başarılı bir ordu olduğu hakkında çeşitli yabancı kumandanların görüşlerine de başvurulabiliriz.

B. Oğuz'un, Anadolu halitasına selâbetini veren unsurun Oğuzlar olduğu şeklindeki (s. 135) hükmüne iştirâk etmemek imkânsızdır. Diğer taraftan müellifin, Türkler İslâmiyeti pek ciddiye almadılar (s. 136) şeklindeki mütâleası, müslümanlığın bir cilâdan ibaret olduğu, ilk devirler için doğru ise de unutmamak lâzımdır ki, sonradan İslâmiyetin en güvenilir bekçisi Türkler olmuştur.

Yazarın "...Türkler kısa zamanda kıtalar ölçüsünde devletler kurmakla iştihar etmişlerdir. Ancak muammer de olmamışlardı..." (s. 187) şeklinde ifade ettiği görüşü, bizce, bir az daha farklı olarak, Türkler bir çok devletler kurmuşlar, en kötü şartlar altında bile bunlardan birisi tarih sahnesinden silinirken yerine bir yenisini kurmuşlardır, şeklinde olsaydı hakikate daha uygun düşerdi.

- (1) **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Te'siri, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, İstanbul 1931, C. I'den ayrı basım, s. 165-313.** Bu kitabın yeni bir baskısı tarafımızdan yayımlanmak üzere.
- (2) Henry and Rence Kahane and Andreas Tietze, **The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin**, Urbana, 1958, XIII + 752 sayfa. Columbia Üniversitesi'nde araştırmacı öğretim üyesi olarak vazife gördüğüm sırada tetkiki bana havale edilen bu eser hakkında yazdığım tanıtma ve tenkit yazısı için bk. **The Middle East Journal**, c. 13, summer 1959, nu. 3, sayfa 340-341.
- (3) Meselâ bk. İbrahim Kafesoğlu, **Türkler maddesi, İslâm Ansiklopedisi**, 1976.
- (4) Karşılaştığımız Burhan Oğuz, **Türkiye Halkının...**, s: 55.

B. Oğuz'un, Orhun yazıtlarının VIII. yüzyılda olmadığından bahsetmesi de (s. 184) bugün için çok geride kalmıştır. 1970'te Issık-Köl (Issı Göl) civarında açılan Esik Kurganında bir gümüş çanak içinde ele geçen Orhun alfabesi ile yazılmış iki satırlık bir kitâbe evvelce bilinen tarihi M.ö. V - IV yüzyıla kadar geriye götürmektedir⁵.

Oğuz'un, Anadolu'daki Hıristiyan halkın mühim bir kısmının islâmlaştığı ve evleviyetle Türkleştiğini bir vâkıa olarak kabul etmesine (s. 193) candan katılırız.

Çok iyi Osmanlıca bilen yazarın bu kitabında kullandığı kelimeler, bize göre, birbiriyle tam bir tenâkuz halindedir. Kitapta bir yanda örgüt, koşul, saptamak olanak gibi uydurma kelimelere yer verilirken⁶, istikşaf, müşâbih, istikak⁷ veya ictisar⁸ gibi bir hayli eskimiş kelimelere de pek sık rastlanmaktadır. Vâkıa Oğuz, kitabının önsözünde "...kitabı bildiğimiz, düşüncelerimizi tam olarak ifade edebildiğimiz dilde yazdık..."⁹ diyerek, her iki taraftan da gelebilecek tenkitlere peşinen kapıları kapıyorsa da yine aynı önsözünün bir kaç satır aşağısında "...kaldığı aydının görevi, kendini cebri bilmezlerin katına indirmek yerine halkı cebri anlayabilecek seviyeye getirmeye çalışmaktır..."¹⁰ demek suretiyle aslında bizim görüşlerimizin yanında yer aldığını göstermektedir.

Burhan Oğuz'un bundan sonraki ciltlerde kullandığı kaynaklar - tabii bunlar bir bakıma tetkikler de olabilir - üzerinde daha büyük bir dikkatle durması gerekir. Meselâ Hüsâmettin'in bir bakıma çok kıymetli gibi görünen pek çok bilgiyi bir araya getiren meşhur *Amasya Tarihi*'ni kullanırken çok dikkatli davranılmalıdır. Kırgızoğlu'nun bazı iddiaları da sıkı bir tenkit süzgecinden geçirilmeden ele alınmamalıdır.

Çok güzel basılmış olan bu kalın kitapta baskı yanlışları da yok denilecek kadar azdır. Ancak bibliyografya kus-

munda H. Z. Koşay'ın adının bazân H. Z. Kozay, N Göyünç'ün isminin bazı yerlerde Göğünç şeklinde yazıldığı, bâzi hallerde makaleler kısmına girmesi gereken bir makalenin, kitaplar arasında yer aldığı ve bu çeşit diğer bâzi yanlışlar görülmektedir. Bu meyanda imlâ bakımından da bâzi tutarsızlıklara rastlanmaktadır. Ama hemen ilâve etmeliyiz ki böyle hacimli bir kitapta bu gibi yanlışlara memleketimizde yanlış demek bile güçtür. Bu itibarla, kitapta gözümüze ilişen bir takım imlâ hataları veya imlâ farklılıkları üzerinde durmağı bile lüzumsuz görüyoruz.

Bu tenkit yazımıza son vermeden önce, hem yazara faydalı olur hem de bu mevzu ile uğraşacakların işlerine yarar düşüncesiyle bâzi mühim kitap ve makaleleri, ilerideki ciltlerde bu yapılmış çalışmalardan faydalanılabilir mülâhazasıyla burada bir liste halinde vermeği yerinde görüyoruz.

Beslenme teknikleri bahsinde, Amerikalı tanınmış tarihçi Prof. W. Langer'in, *The American Historical Review*'de 1960'larda çıkan ve Avrupa'nın ilerlemesini patatesle beslenmesine bağlayan orijinal etüdü çeşitli bakımlardan faydalı olabilirdi. Stavrianos'un, Osmanlıların, Bizans karşısındaki başarılarını sağlayan bir unsurun da Osmanlı devletinin ortaya çıktığı ve geliştiği sıralarda Bizans'ın vebadan kırıldığı şeklindeki görüş ve id-

(5) N. Diyarıbekirli, *Kazakistan'da bulunan Esik Kurganı, Edebiyat Fakültesi 50. yıl Armağanı*, 1973, s. 298, 303, levha 14.

(6) Meselâ bk. s. 171, 193 .

(7) Meselâ bk. s. 171, 629.

(8) Meselâ bk. s. 97; bu kelimeyi bugün üniversitelerimizde vazife gören profesörlerimizden bile anlayabilecekler oldukça azdır.

(9) s. 8.

(10) Göst. yer.

diası¹¹ üzerinde de durulabilirdi. B. Oğuz'un, Hıristiyan Türklerden sözederken sözteste minerd dw-ösc'liğbmkönken¹² F. Köprülü'nün **Hıristiyan Türkler** adlı iki makalesini de görmüş olması gerekirdi.

Oğuz'un bibliyografyasına dahil etmesi gereken ve ileride de faydalanabileceği kitap ve makaleler arasında ise şunları sayabiliriz:

1 — A. İnan, **Manas Destanı üzerinde notlar, Türk Dili Araştırmaları yillığı**, 1959.

2 — A. M. Şçrbak, **Les inscriptions inconnues sur les pierres de Khoumara (an caucase du Nord) et le problème de l'alphabet runique des Turcs occidentaux**, AO, 1962, XV, 283-290.

3 — Beşevliev, **Die protobulgasischen Inschriften**, Berlin 1963.

4 — E. Esin, **Alp şahsiyetinin Türk sanatında görünüşü, Türk Kültürü**, 1968, sayı 70.

5 — Aynı yazar, Orduğ, **Başlangıçtan Selçuklulara kadar Türk hakan şehri, TAD**, 1968, VI, 135-215.

6 — G. Clausen, **The Origin of the Turkish "Runic" Alphabet**, AO, Leyden 1970, XXXII.

7 — B. Ögel, **Türk Mitolojisi**, 1971.

8 — N. Diyarbakirli, **Hun sanatı**, 1972.

Buraya kadar tek tek saydığımız bu kitap ve makalelerin dışında olarak, bir çoğu yazma halinde bulunan **menakub-nâme**'lerde de çok çeşitli bilgiler bulunur. Bunların başında **XIII.** yüzyıl dermiş gâzisi olan Sarı Saltık hakkında **Ebbül-Hayr Rûmî'nin XV.** asırda tertip-

lediği ve tek nüshası Topkapı Sarayı'nda bulunan baş tarafı eksik **Saltuk-nâme**'si gelir¹³. Diğer menakub-nâmelerde de çeşitli teknikler bakımından değerli bilgilere rastlanır. İstanbul kütüphanelerinde ve şahsan bizde çeşitli yazmaları bulunan Emir Hüseyin Enisi'nin **Menakub-ı Akşemseddin**'inde meselâ ebegümeci hakkında değerli malûmata rastlanır.

Daha sekiz cildinin yayınlanması mutasavver olan **Türkiye Halkının Kültür Kökenleri** adlı eserin müteakip ciltlerinde 10 değişik teknikle, âdetler ve inançlar bahislerini ihtiva edeceğini (s. 10) şimdiden biliyoruz.

Geri kalan ciltlerin de bir an önce ortaya çıkması dileğiyle sayın Burhan Oğuz'u bu ciddi ve büyük bir sabır neticesi olan eserinden dolayı candan tebrik ederiz.

(11) Stavrianos, **The Balkans since 1453**, Newyork 1958 (bk. bibliyografya).

(12) **Türkiye Halkının...**, s. 160.

(13) Bu hususta tafsilât ve geniş bibliyografya için bk. Orhan Köprülü, **Tarihi Kaynak olarak XIV. ve XV. asırlaki bazı Türk menalubnâmeeleri**, İst. Üniv. Tarih semineri kütüphanesi, nu. 560, İstanbul, 1951, s. 21 v.dd.

Saltuk-nâme'nin tıpkı basımını fasiküller halinde 1974'ten beri Harvard Üniversitesince fasiküller halinde Şinâsi Tekin tarafından yayınlanmakta olup, Fahir İz de bu eseri çeşitli bakımlardan değerlendirmeye tâbi tutmaktadır.

Dr. Orhan F. Köprülü